

čenega dela. Pritegnil je Blaža Gortnarja in še nekatere domačine, ki so imeli smisel za spomeniško varstvo in muzejsko dejavnost, med njimi tudi Valentina Pintarja, ki je že do tedaj pazil na spravljene predmete in vzdrževal zvezo z odborom v Loki. Blaž Gortnar je prevzel predsedstvo, Niko Žumer tajništvo pododbora.

Z veliko vnemo so se nato posvetili delu za izpopolnjevanje in urejanje železarske zbirke, ki so ji takoj priključili še gozdno-lesno in čipkarsko zbirko. Redno so se udeleževali mesečnih odborovih sej in občnih zborov v Loki, poročali o svojem delu in utemeljeno predlagali stvarne ukrepe. Prvo pododborovo poročilo je podal Blaž Gortnar na občnem zboru leta 1968. Razen z zbirkami so imeli mnogo dela z obnavljanjem in vzdrževanjem Plavčeve hiše, v kateri so zbirke nastanjene. Pri vseh delih je bil Blaž v prvi vrsti in je še vedno delaven član pododbora. Zanj je toliko zavzet, da je ob neki nujni potrebi celo svoj denar založil, da so mogli plačati račune, ko še ni dospela dotacija iz Loke.

S svojo zavzetostjo so člani pododbora, med njimi posebno Blaž, dosegli, da Železnikarji na lokalni muzej ne gledajo več kot na nekaj nepomembnega. Z leti so povečali tudi število svojega članstva, kar se najvidneje kaže v porastu naročnikov na Loške razglede. Pri širjenju Loških razgledov je bil posebno učinkovit Blaž Gortnar, ki je že izpred vojne, razen drugega dela opravljal tudi službo pismonoše in ima stalne stike s prebivci Železnikov, ki jih gotovo vse pozna. Od šestih članov, ki so bili pred dobrih desetimi leti naročniki našega glasila, je njihovo število naraslo v zadnjem letu na okoli 220. Po prizadevanjih železnikarskih odbornikov, med katerimi Blaž gotovo ni na zadnjem mestu, se je

Blaž Gortnar

veljava muzejskega delovanja tako zasidrala v zavesti domačinov, da je utemeljena možnost, da se pododbor loškega društva spremeni v samostojno muzejsko društvo.

Omenim naj še, da je Blaž Gortnar aktiven tudi pri organizaciji Rdečega križa in pri Turističnem društvu, posebno pri organiziranju vsakoletnega čipkarskega dneva.

Svojemu prizadevnemu sodelavcu želi Muzejsko društvo v Skofji Loki, da bi zdrav in čil še dolgo zastavljal svoje moči za kulturno rast Železnikov.

France Planina

SPOMINU DR. JANEZA EVANGELISTA KREKA

Letos, 8. oktobra 1977, mineva šestdeset let od smrti dr. Janeza Evangelista Kreka, gonilne sile krščanskega socializma in pobudnika združništva na Slovenskem. Krekov oče Valentin je bil doma iz Selc; tu je tudi Krek, sicer rojen 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico, preživel mladost od svojega devetega leta naprej. Ker je Krek tudi osnovno šolo končal v Skofji Loki, je prav, da se ga Skofjeločani spomnimo posebno še, ker se je tudi kasneje mnogo-

krat vračal v naše kraje, v Selca in na Prtovč pod Ratitovcem.

Krekovo življenje je bilo prežeto z delom na praktičnem in teoretičnem področju. Krek je bil duhovnik, profesor na ljubljanskem bogoslovju, deželni in državni poslanec, utemeljitelj Slovenskega katoliškega delavskega društva in Slovenske katoliške delavske zveze, organizator zadrug, delavskih ter kmečkih strokovnih, izobraževalnih in gospodarskih organizacij. Celó njegovi politični nas-

Dr. Janez Ev. Krek

protniki so ga visoko cenili in spoštovali. Ivan Tavčar je izjavil kmalu po njegovi smrti, da večjega človeka Slovenci še nismo imeli, Ivan Hribar pa je prispeval največji znesek za izgradnjo njegovega spomenika. Vse njegovo delo je imelo en sam cilj: zaščita malega kmečkega in delavskega polproletarca pred kapitalističnim izkoriščanjem. Obenem moramo poudariti, da je bil izrazit nasprotnik germanizacije na Slovenskem in vnet pristaš jugoslovanske ideje.

Vse to aktivno delovanje na družbenem praktičnem torišču mu je omogočala vsestranska teoretična podkovanost. Bil je seznanjen s filozofijo (ki jo je tudi predaval), sociologijo in ne nazadnje z ekonomsko teorijo od njenih začetkov do svojega časa. V svojem najbolj znanem in najbolj dognanem delu *Socializem*, ki je izšel 1901, je med ostalim opisal tudi razvoj ekonomskih teorij in jih v glavnem tudi kritično ocenjeval. Tako popolnega opisa Slovenci do razdobja po drugi svetovni vojni nismo imeli.

V svojih teorijah o ekonomski znanosti je Krek pričel z antiko (omenja Platona), nadaljeval s srednjeveškimi učenjaki, pri čemer je zlasti poudaril Tomaža Akvin-

skega, ki ga priznava za največjega cerkvenega učitelja (od tod tudi njegov neotomistični pogled na svet), obdelal zgodnji utopični socializem, zlasti Mora in Campanello, obravnaval merkantilizem in fiziokratizem in v svojih nadaljnjih izvajanjih obsodil ekonomski liberalizem in klasično politično ekonomijo, ki je bila že v svoji filozofski in socio-ekonomski osnovi napačna, ker je njen temelj v izkoriščanju malega človeka. Krek je najbližje utopičnemu socializmu St. Simona, Fourierja in zlasti Owena, čeprav je njihova teorija protireligiozno nastrojena. Krek sicer ta odnos do religije obsoja, vendar ideje utopičnega socializma v vseh ostalih pogledih v njegovem razglabljanju zelo visoko kotirajo; po vsej gotovosti lahko tudi njega štejeemo za utopičnega socialista odnosno naslednika teh idej.

Celo več. Trdimo lahko, da je Krek spoznal pravilnost Marxove misli, a se ji je uprl. Zanj je vsekakor preveč radikalna in revolucionarna. Krek pa revolucijo odklanja in zahteva pravično ureditev s pomočjo države (ki mu pomeni nadrazredno institucijo!) in pri tem spominja na sistem državno urejenega kapitalizma. Kapitalizem kot liberalistično zamišljen sistem je za Kreka nepotrebno zlo, ki ga je treba odpraviti. Krek pravzaprav prekorači misel krščanskega socializma, vendar odkloni revolucionarno marksistično gledišče, ker ne priznava ne dialektike ne materializma (torej tudi dialektičnega materializma ne). Proti slednjemu nastopa, ker v njem vidi uničenje osebne svobode in slovenske narodnosti (to teorijo izpelje iz nacionalističnih tendenc nemške socialne demokracije), proti marksizmu pa nastopa Krek tudi kot oficialni predstavnik katoliške cerkve.

Krek se v svojih razmišljanjih o marksizmu kot idealist ni strinjal že z osnovno filozofsko poanto, dialektičnim materializmom, zato ni čudno, da ni spoznal novih kvalit, ki jih prinaša socialistični sistem na podlagi marksistične teorije. Uničenje osebne in verske svobode in ogrožanje slovenske narodnosti s strani nemške imperialistične narodne družbe so bili navidezni elementi, na katerih je gradil obrambo proti novemu nauku. Bistva pa, čeprav mu je bil izredno blizu. Krek ni spoznal (ali pa ga ni hotel spoznati). Ker se je tu oddaljeval od pravičnega mišljenja, je povsem jasno, da mu je tudi teorija vrednosti ostala zamegljena, čeprav pa je udeležbi dela v novi vrednosti dajal večjo prednost kot kapitalu.

Vseeno premalo. Človek, ki je izrazito obsojal kapitalistično izkoriščanje in pisal celo o soupravljanju delavcev v podjetjih, je bil premalo revolucionaren, da bi danes njegove ekonomske ideje mogli oceniti kot pozitivne. Vseeno pa bo ostal Slo-

vencem v spominu kot eden naših prvih ekonomskih teoretikov in pomemben dejavnik naše polpretekle nacionalne zgodovine.

Janez Tušek

DRAŽGOŠE, SLOVENSKA KALÁVRITA

Da bi prišli v Dražgoše, smo se odpeljali iz Skofje Loke, tisočletnega mesta (Slovenije), pogreznjenega v zelenje, s srednjeveškim gradom in reko z veliko vijugami, ki oblikuje majhne, umetne brzice. Drobne sanje, ki se čedalje bolj večajo, kolikor se vzpenjamo više in se izpolnijo na višini 840 m, kjer je zgrajena vas, ki jo je nemški fašizem zažgal, prav kot našo Kalávrto (vas na severozahodu Peloponeza). Kulturna organizacija občine Skofja Loka, katere predsednik je Peter Finžgar, še mlad, a hudo podjeten mož, nam je dala na voljo avto za obisk zavidljivega spomenika partizanov, padlih v boju zoper nemško fašistično nasilje. Pol ure vožnje z avtom in dospeli smo na goro Jelovico, kjer leži vas Dražgoše — pol ure zelenega raja. In tam stoji na višini osemsto štirideset metrov veličasten, trinadstropen spomenik — sprejme nas spokojno in nam pripoveduje v svojem zgodovinskem jeziku o tragičnih dogodkih, ki jih je doživljal kraj.

S pomočjo ljubitelja Grčije, profesorja Marijana Tavčarja, so me seznanili z zgodovino peščice partizanov, ki so bojevali prvo veliko, tri dni trajajočo bitko proti dvajsetkratni moči nemških fašistov. Zgodovinski datum je 9. — 12. januar 1942. Vsega 185 borcem se je posrečilo tri dni, kot nekoč našim Leonidam, vzdržati strahoten nemški pritisk in se prepričati, da sovražnik ni nepremagljiv, kakor je trdila njegova propaganda. Razžarjene duše borcev so izgubile vero v njegovo bajeslovno moč in črpale iz tega poguma za ves nadaljnji zmagoviti boj. Na strani partizanov je bilo devet mrtvih in dvanajst ranjenih, izgube nemških fašistov pa so ostale neznane. Tako so vzeli jugoslovanski partizani svobodo domovine v svoje okrvavljene roke, da so si izbojevali novo prihodnost. Z voditeljem borilcev Titom na čelu so se osvobodili in si uredili življenje po svojih socialističnih načelih. Sodobni spomenik v treh nadstropjih na pobočju Jelovice pa izpričuje mladim in vsem, ki ga obiskujejo, veličino žrtev za svobodo.

V moji domovini takšnega spomenika ni, kot da odpora sploh nikoli ni bilo — kakor da se to naše mučeniško ljudstvo sramuje krvavih bojev zoper fašiste. Kakšna žalost! Toda, pustimo svoje rane in kri, ki je nehala teči — ostaja le vzburkana duševnost.

Trinadstropni spomenik padlim partizanom v obliki amfiteatra, med preprogami zelenila in kremenja, obvladuje med stoletnimi platanami in orehi okolico. Z estetskimi občutki groze stoji človek pred občudovanja vrednim, čudovitim delom, ki so ga pomagali sestavljati naslednji umetniki: Boris Kobe, profesor arhitektonskega oddelka na univerzi, Stojan Batič, ki je izklesal bronaste kipe, in Ive Šubic, oblikovalec slikarskih mozaikev na njem. V prizemlju spomenika leže kosti borcev, ki so padli v boju.

Da bi dobili še več vpogleda v partizanski odpor, smo se naslednji dan srečali s pravim partizanom. Predstavljal sem si, da bom soočen s podobo surovega borca, pa sem zagledal mirnega človeka s svežim, nezoranim obrazom, skoraj mladeniča, četudi ima že čez petdeset let. Piše se Edvard Prevc, po poklicu je gozdarski inženir in prebiva v najbolj pesniškem kotičku Slovenije, ob slovečem Blejskem jezeru. Iz Skofje Loke moraš premenjati dva avtobusa, da prideš do tja. Sprejel nas je z nasmehom na pragu svoje hiše. Vstopili smo v značilno enodružinsko hišo s tremi sobami — sodobno pohištvo je bilo v celoti razpostavljeno z okusom; kar nevoščljiv sem bil za hrastova tla s kvadratki in drugo okrasje. To je bilo moje drugo presrečanje. Pričakoval sem namreč neurejeno stanovanje, v katerem se gneteta vsaj dve družini. Nemara je temu kriva nasprotna propaganda... Drobna, ljubka žena Darinka nam je ponudila kavo; prižgali smo si tudi cigarete, ki so bile prav tako iz posebnega zavojčka gospe Prevcve.

Tedaj se je pričelo prijateljsko obravnavanje upora narodov Jugoslavije zoper okupatorja. Zvedeli smo nekaj osupljivega — da je bilo celotno mesto Ljublja-